

# מחקרי גבעה

שנתון המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון תשע"ה

כרך ה



עורכים:

משה צפור  
אהרן מונדשיין  
אליסיה גרינבנק

מועצת המערכת:

פרופ' מיכאל אביעוז  
פרופ' בנימין בר-תקווה  
פרופ' אורציון ברתנא  
הרב פרופ' שלמה זלמן הבלין  
פרופ' שמיר יונה  
פרופ' אהרן ממן  
פרופ' אסתר עדי-יפה  
פרופ' ישראל ריץ'  
פרופ' אביגדור שנאן

עריכה לשונית

עברית: אודי לוינגר  
אנגלית: יאיר האס

מזכירת המערכת: בת-שבע הרוש  
עיצוב והפקה: צופית צחי

© כל הזכויות שמורות

תשע"ח 2018

המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון  
ד"נ אבטח 79239, טל' 08-8511900  
דוא"ל [givaa@macam.ac.il](mailto:givaa@macam.ac.il)  
אתר המכללה [www.washington.ac.il](http://www.washington.ac.il)

# תוכן

5	דבר ראש המכללה
7	דבר המערכת
11	רשימת כותבי המאמרים

## שער ראשון | יהדות

17	ואחות לוטן תמנע" (בר' לו 22 ; דה"א א 39) - תיקון נוסח לא ידוע במקרא?	ירון זילברשטיין
33	הפרשיה הנבואית כמכלול בתרגום יונתן לתרי עשר	מרים כהנא
53	היחס לאלמותו של אליהו במשנתם של חכמי ספרד	יוחנן קאפח
71	איש ישראל מול בוראו במשנתם של תלמידי המגיד ממזריטש	יהושפט נבו

## שער שני | חינוך

89	שחיקה בקרב מורים בחינוך הרגיל ובקרב מורים בחינוך המיוחד	אליסיה גרינבנק, גלית אגם בן-ארצי ורינת כספי
105	תפקוד תלמידים עם ADHD בבית הספר - עמדות מורים ותלמידים בזיקה למשתני רקע	ידידיה ערמון
129	הערכים הגלומים בספרות הילדים לגיל הרך ככלי לחינוך ערכי בחינוך החרדי	אתי רוזנטל
157	אוריינות ויזואלית בספרות הילדים - על חשיבות הדיוק בתיאור המרחב בסיפור המקראי	דוד שניאור
169	בניית זהות גאולית בנרטיבים של סטודנטיות להוראת אנגלית: סיפורה של שנית	מירי באום

### שער שלישי | ספרות ובלשנות

189	הארץ הטובה, ההר הטוב ונביאו אליהו בשירי יורם טהרלב	יוסף פריאל
209	מקומו של הציטוט בסאטירה 'מגלה טמירין' ליוסף פרל	רבקה קדוש
227	הידלדלות הניגודים המוחלטים ופריחת ניגודי הרצף	שולה אברמסקי

### שער רביעי | תולדות ישראל

243	התמודדות של קהילת איזמיר עם תופעות המודרנה והחילון במאה ה-19	לאה בורנשטיין- מקובצקי
285	על שלושה פשעי דמשק - על שני יומנים וספר זיכרונות של מגויסים יהודיים בכפייה במלחמת העולם הראשונה	כרמלה סרנגה ואבי ששון

### שער חמישי | חינוך גופני ובריאות

301	פעילות גופנית דרך משחקים כאמצעי להתמודדות עם חרדה בקרב תלמידי בית ספר יסודי	בוריס בלומינשטיין, איריס אורבך, ניקול איפרגן, רינה ישראל ודניאל מורן
315	מימון תכניות התערבות בקידום בריאות על ידי הנפקת 'איגרת חוב חברתית'	רוני סימון מורן, נופר עזר וגיל פייר



## איש ישראל מול בוראו במשנתם של תלמידי המגיד ממזריטש

יהושפט נבו

לזכרו של איש האשכולות ד"ר יורם יעקבסון

### תקציר

השקפה חסידית שמקורה בבעש"ט סוברת שבכל דבר גשמי יש כוח א-לוהי שהוא אמיתת המציאות והקיום של כל דבר. הוא המחיה והוא המקיים כל דבר וכל תופעה בעולם. בדעה זו מחזיקים תלמידי המגיד ממזריטש. אולם ר' לוי יצחק מברדיטשוב מעמידנו על ההיבט הכפול של השקפה זו. מחד, הבורא הוא ישות טרנסצנדנטית הרחוקה מעולמנו, אולם מאידך הבורא גם קרוב לעולמנו, מצוי בתוכו וממלא אותו. אין בכך סתירה, כי הא-לוהות מתגלה אלינו בשני אופנים. כל גדולי החסידות של הדור השלישי מדברים על תפילה למען השכינה. השכינה בעולמנו היא ישות א-לוהית שהרויה בעולם גשמי, לפיכך היא נמצאת בו בגלות. לכן אל לו לאדם להתפלל עבור צורכי עצמו, אלא עבור צורכי השכינה, וכאשר ימולאו צרכיה, ממילא ימולאו גם צרכיו. לר' לוי יצחק קשה לקבל את הרעיון שאל לנו להתפלל עבור עצמנו, שהרי תפילת העמידה לחול מבוססת על כך. לכן הוא מציג הסבר המאחד את שני הקצוות: מכיוון שיש לבורא תענוג מזה שיש לישראל טובות וברכות, לכן גם כאשר אנחנו מתפללים עבור עצמנו, זה נחשב כתפילה עבור צורכי השכינה. גדולי החסידות נתנו דעתם לרעיון

של "עבודה צורך גבוה". כלומר, שבקיום מצוות ומעשים טובים אנו גורמים נחת רוח ומוסיפים כוח בפמליה של מעלה. ר' לוי יצחק מסביר שהדרך לאינסוף היא אינסופית. ככל שאדם מקדש את עצמו, הוא עדין רחוק מהקדושה הרצויה, והוא חייב להמשיך לעלות ולהעפיל מעלה. עם זאת, כל תוספת של קדושה שהוא משיג, מוסיפה קדושה גם למעלה, כי כך עלה ברצון הבורא שיהיו העולמות נזקקים זה לזה ומשפיעים זה על זה.

**תאריכים:** איש ישראל, אימננציה, תפילה, שכינה, 'איתערותא דלתתא', 'התאינות'

רבי לוי יצחק מברדיטשוב (1740-1809), בן הדור השלישי לחסידות, היה מתלמידי המגיד דב בער ממזריטש (1704-1772)<sup>1</sup> ולחצרו נתלקטו אישים רמי מעלה שהתפזרו ברחבי מזרח אירופה והפיצו בה את החסידות. חבורה זו הבינה שיש לצקת תוכן רעיוני לתוך המסגרות החסידיות ההולכות ונבנות. הם כתבו ספרים שהמשותף לכולם הוא היותם דרשות חסידיות הבנויות לפי סדר פרשיות השבוע. מאמר זה מתרכז בהגותו של רבי לוי יצחק מברדיטשוב בהשוואה לכותבים אחרים בני דורו, בהדגשת ההיבט האישי של עבודת ה' של היחיד. הגותו מוצאת ביטוי בעיקר בספרו **קדושת לוי**, שראה אור לראשונה בברדיטשוב בשנה לא ידועה, ואחר כך בלעמבערג בשנת תרס"ד.<sup>2</sup>

## אימננציה

השקפה חסידית שמקורה בבעש"ט (1690-1760) סבורה ש"בכל דבר גשמי ישנו כח אלוקי שהוא אמיתת המציאות והקיום של הדבר...". לפי יסוד תורת הבעש"ט, לא רק שהקב"ה הוא האל האחד והיחיד, אלא שהוא גם המציאות האמיתית האחת והיחידה, ומלבדו אין עוד שום דבר. זאת משום ש"כל קיומו של העולם כולו, הוא הכח האלוקי המהווה ומחיה אותו בכל רגע ורגע".<sup>3</sup> לפי השקפה זו, מציאותו של הקב"ה שורה בעולמו ומחיה אותו. נוכחות א-לוהית זו מתקיימת באמצעות ספירת 'מלכות', היא השכינה, המייצגת את הא-לוהות בעולמו.<sup>4</sup> מציאות השכינה בכל מקום באה לידי ביטוי בכתבי ראשוני החסידות. בלשונו של רבי זאב מז'יטומיר (שנות חייו לא ידועות): "לבלתי ראות על שום דבר בעולם לערך גשמיותו הנראה נגד פניהם, כי אם שאו מרום עיניכם, היינו

1 ש' רז, **אוהב ואהוב - רבי לוי יצחק מברדיטשוב**, ירושלים 2008, מבוא עמ' 13-22.

2 המובאות להלן הן על פי מהדורת **קדושת לוי על התורה השלם**, ירושלים תשל"ד. לשם הבהירות הוספנו בכמה מקומות הסבר (בסוגריים) וניקוד או שינוי את הכתיב.

3 י"ל אלטיין, **חסידות מבוארת - פירוש למאמרי אדמו"ר הזקן בעל התניא והשו"ע, כרך מועדים**, ח"ב, ברוקלין ניו יורק 2004, עמ' קכ-קכא.

4 ראו: י' גבו, "השכינה ועולמו" - יחסי הגומלין באור כתבי ראשוני החסידות", **הגות בחסידות**, ירושלים תשע"ג, עמ' 213-240.

בחינת הסתכלותכם ועיונכם, לראות רק א-לוהות המלוּבש בכל דבר בעולם, כי אפס בלתו"<sup>5</sup>. הנוכחות הא-לוהית (אימננציה) נזכרת עוד בדבריו: "כי כלל זה נקוט בידך ואל ימוט מנגד עיניך אפילו כמעט רגע, שאין שום דבר בעולם שלא יהיה שם התלבשות השכינה... השוכנת בתוכם להחיותם, כי בהעדרה לאפס ותוהו נחשבו"<sup>6</sup>. רבי זאב מזכיר ללומד לשאת מרום עיניו ולראות את השכינה המלוּבשת בכל דבר. הכותב נותן דעתו לכך שראייה זו איננה נחלת הכלל, שכן לא כל עיני בני האדם פקוחות לראותה. הסיבה לכך היא שניתן להסתכל על עולמנו משתי נקודות מבט. האחת – ההיבט הא-לוהי השולל מן העולם הגשמי את קיומו האונטולוגי, שהרי העולם הוא בבואה של הנוכחות הא-לוהית, שהיא המציאות האמיתית.<sup>7</sup> ההיבט האחר, המצוי אצל רוב בני האדם, הוא ראיית העולם כמציאות גשמית, כפי שהיא גלויה לעין כל, כאשר הנוכחות הא-לוהית נסתרת מעיני רוב בני האדם.<sup>8</sup> כיוצא בזה מצינו בדברי רבי אהרון מקארלין (1736-1772):

כי קדושתו של הקב"ה מתפשטת בכל העולם, מרום רקיע עד תהום ארעא...  
כי באמת אין לך דבר קטן שבקטנים שלא נמצא בו חיות ואורו של הקב"ה...  
כי באמת החיות של הקב"ה אינו נפסק לרגע אחת, רק הולכת ונובעת תמיד  
ונותנת חיים לכל אחד.<sup>9</sup>

יש לשים לב לכך, שבעוד רבי זאב מדבר על מציאות הא-לוהות ונוכחות השכינה השרויים בכל דבר, רבי אהרון מוסיף ומטעים את קדושתו של הקב"ה ואת חיותו ואורו המחיים כל דבר.<sup>10</sup>

לנושא זה נותן גם רבי לוי יצחק מברדיטשוב את דעתו, ומבטא בדבריו את שתי הגישות:

דנה הבורא ברוך הוא אצלו יש כביכול שני בחינות, 'רחוק' ו'קרוב'. בחינת 'רחוק'

5 רבי זאב מז'טומיר, אור המאיר, ח"א, ירושלים תש"ס, עמ' קצ.

6 שם, ח"ב, עמ' סא.

7 יעקבסון מציין שההנחה בדבר האימננציה הא-לוהית בעולם, קרובה מאוד לתפיסה הפנתאיסטית, המזהה את ההווה הקוסמית עם המהות הא-לוהית ('יעקבסון, תורתה של החסידות, משרד הביטחון 1985, עמ' 16), וראו עוד: ר' מרגולין, מקדש אדם, ירושלים תשס"ה, עמ' 128.

8 קויפמן מציין שחלק מהמובאות שבדברי גדולי החסידות, עניין נוכחותה הממשית של הא-לוהות בתוך האדם, החל ברעיון המתון של התלבשות השכינה באדם, באופן שהיא מחיה אותו ונותנת לו כוח לפעול, וכלה באמירות קיצוניות בדבר נוכחות א-לוהית בכל תנועה ומחשבה של האדם ('צ' קויפמן, בכל דרכיך דעהו, רמת גן תשס"ט, עמ' 93-94).

9 רבי אהרון מקארלין, בית אהרון, ירושלים תשס"ו, עמ' 99.

10 השאלה אם הא-לוהות עצמה היא השרויה בעולמנו או רק חיותו ואורו, איננה פשוטה כלל, ואין כאן מקום להאריך. עיינו בספרה של ב' זק, בשערי הקבלה של רבי משה קורדוביר, ירושלים תשנ"ה, עמ' 251; 'נבו, "השכינה וגאולתה וישראל וגאולתם בהגותו של רבי זאב מז'טומיר", הגות בחסידות, עמ' 18-17.

הוא, שאנו מאמינים שהאור אין סוף ברוך הוא הוא קדמון לכל הקדומים, ואין שום בריה בעולם יכול להשיגו... ואין שום אופן וְשִׁנְיָה אֲשֶׁר יִשְׁיֵג אוֹתוֹ, כִּי הוּא לַמַּעֲלָה מִן הַשְּׂגָה. וְזֶהוּ בַחֲנִינֵת 'רַחוּק', שֶׁהוּא רַחוּק וּמוֹבְדֵל מִן הַשְּׂגָה. וּבַחֲנִינֵת 'קָרוֹב' הוּא, שֶׁאֲנִי מֵאֲמִינִים שֶׁהַבּוֹרָא בְרוּךְ הוּא מִמְלֵא כֹל עֲלָמִין וּבְגוֹ (=בְּתוֹךְ) כֹּל עֲלָמִין וּמְקִיף כֹּל עֲלָמִין וְלִית אֲתֵר פְּנוּי מִיְנִיָּה, כִּי מְלוֹא כֹל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וְזֶהוּ בַחֲנִינֵת 'קָרוֹב'. וְאֲנִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים לְהֵאֱמִין בְּשֵׁנֵי בַחֲנִינֵת הַנ"ל, הָאֶחָד הוּא 'רַחוּק' וְהַשֵּׁנִי הוּא 'קָרוֹב'."

המחבר מעמידנו על שתי בחינות ביחסו של הבורא לעולמנו. מחד, הבורא הוא ישות טרנסצנדנטית הרחוקה מעולמנו, באופן שאין שום בריה היכולה להשיגו. אולם מאידך, הבורא גם קרוב לעולמנו, מצוי בתוכו וממלא אותו. אמנם לכאורה נראה שיש סתירה בין שתי הגישות. אך אפשר ליישבה בכך שהא-לוהות מתגלה אלינו בשני אופנים. הא-לוהות מרוחקת מאיתנו מבחינה זו שאנו בני אדם שאינם מסוגלים לתפוס את המהות הא-לוהית ולהבינה. אולם אותה א-לוהות בלתי מושגת היא גם קרובה אלינו, מחיה ומפעילה כל דבר בעולמנו. יצוין שגם בהיותו קרוב ונוכח בעולמנו, הבורא מרוחק מרוב בני האדם הרואים את העולם כפועל לפי חוקי הטבע, ואינם חשים בנוכחות הא-לוהית. החסידות מטעימה את ייעודו של האדם לחשוף ולגלות נוכחות זו ולפרסמה בעולם.<sup>12</sup> היבט נוסף בנידון מצוינו בדברי המחבר: "דהנה כל דבר אשר נעשה מקום להשראת הקדושה עליונה, צריכים מקודם לעשות כלי והכנה ובית קיבול שיהיה מקום להקדושה הבאה אחר כך לשרות בדבר ההוא".<sup>13</sup> השכינה אמנם מצויה בעולמנו, אולם בהסתתר ובהעלם, כי רוב בני האדם אינם חשים בנוכחותה. כדי להרגיש את מציאות השכינה יש להכיר בקיומה. לשם כך יש צורך בהכנת כלים לקלוט את נוכחותה. נראה שלדעת רבי לוי יצחק, בלי מאמץ והכנה מצד האדם, איש לא יכיר בקיומה של הקדושה העליונה, גם שהיא מצויה ונוכחת.

## תפילה למען השכינה

ראשי החסידות הרבו לעסוק בתפילה למען השכינה ולא לשם צורכי המתפלל, מתוך הנחה שכאשר ימולאו צרכיה, ממילא ימולאו גם צרכיו. רבי אלימלך מליד'נסק (-1787 1717) כותב בנידון:

הנה אנחנו בגלות המר הזה אשר בצרותינו לו צר, וגלה השכינה עמנו <sup>14</sup> אין

11 קדושת לוי, שמות, עמ' נז.

12 ראו י' נבו, "הטבע, השבת וישראל ויחסי הגומלין שביניהם בספר שפת אמת", שנתון שאנן כ (תשע"ה), עמ' 128-130.

13 קדושת לוי, בראשית, עמ' כ.

14 על פי בבלי מגילה כט ע"ב "תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר: בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני



לנו לדאוג ולהתאונן אלא על גלות השכינה ולא לחשוב כלל על צרותינו כי אם על צער וגלות השכינה. ואילו היה מגמותינו וצערינו רק על צער השכינה ולא על צערנו, בודאי היינו נגאלים מיד.<sup>15</sup>

השכינה היא הנוכחות הא-לוהית בעולמנו. אולם בהיותה ישות רוחנית המצויה בעולם גשמי, היא נמצאת בו בגלות, ועל האדם מוטל לעשות לגאולתה. רבי לוי יצחק מעמידנו על היבט נוסף בנידון דידן:

והאדם צריך לעבוד את הבורא לא בשביל הנאת עצמו כלל, רק כדי שיהא להבורא תענוג ולא בשבילו. אף על פי כן, אנחנו מתפללים בתפילת י"ח בשבילנו, כגון 'וחננו', 'והשיבנו', 'רפאנו' ושאר ברכות. אך כיון שיש להבורא תענוג מזה כשיש לישראל טובות וברכות, ולכן בקשות בשבילנו הוא גם כן טוב, כי הבורא יש לו תענוג מהטובות וברכות שלנו.<sup>16</sup>

לר' לוי יצחק קשה לקבל את הרעיון שאל לנו להתפלל עבור עצמנו, שהרי תפילת י"ח מבוססת על כך. לכן הוא מציג הסבר המאחד את הקצוות. מכיון ש"יש לבורא תענוג מזה שיש לישראל טובות וברכות", לכן גם כאשר אנחנו מתפללים בעד עצמנו, אנחנו כאילו מתפללים בעד השכינה. נמצא שאין ניגוד בין תפילה פרטית של האדם לבין תפילתו בעבור השכינה, ותפילתו מועילה לשני הצדדים.<sup>17</sup>

## 'איתערותא דלתתא' ו'שפע שופע'

על הפסוק "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' א-לוהים על הארץ..." (בראשית ב, ה), כתב רש"י כך: "מאי טעמא לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים. וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם, התפלל עליהן וירדו וצמחו האילנות והדשאים". בדברים אלו רש"י מלמדנו מהו כוחו של האדם, ומהי יכולתו להשפיע בתפילתו על עולמות עליונים. וכך כתב רבי חיים מוולוז'ין (1816-1893):

וכאשר נחתם התלמוד הקדוש, אנו אין לנו אלא לשמור ולעשות ככל הכתוב בתורה הקדושה... שיקיימם איש ישראל כראוי, אף אם לא יכיון וגם לא ידע

הקב"ה, שבכל מקום שגלו, שכינה עמהן. גלו למצרים שכינה עמהן, גלו לבל שכינה עמהן..."  
 15 רבי אלימלך מליז'נסק, **נועם אלימלך**, ירושלים תש"ך, עמ' לג. לדוגמאות נוספות מדברי ראשי החסידות, ראו: י' נבו, **הגות בחסידות**, עמ' 230-231.  
 16 לדוגמאות נוספות ראו: נבו, שם.  
 17 ראו עוד: ר' שץ אופנהימר, "התפילה כפשוטה ומקומה בחסידות", **החסידות כמיסטיקה**, ירושלים תשמ"ח, עמ' 78-95.

כלל טעמי המצוות וסודות כוונתם, עם כל זה נתקיימו המצוות, ויתוקנו על ידיהם העולמות, ותרבה בהם קדושה ואור, בכל מצוה לפי שעתה ומקורה ועיניינה, ויתן עוז לאלהים יתברך שמו. שכן קבע הבורא יתברך שמו טבעם של העולמות, שיתנהגו על ידי מעשי האדם, וכל מצוה היא העולה מעצמה לפעול פעולתה המיוחד לה.<sup>18</sup>

תשובתו של הכותב לשאלה מנין נובע כוחו של האדם להשפיע על עולמות עליונים, היא שכך קבע הבורא את טבעם של העולמות. השפע הא-לוהי השופע על עולמנו נותן לחסידות עניין לענות בו.<sup>19</sup> מעיון בדברי גדולי החסידות עולה שקיימים שלושה גורמים המקיימים ביניהם קשר של גומלין: עולם עליון, עולם תחתון, והאדם הממצע שביניהם. העולם התחתון זקוק להשפעה השופעת עליו מעולמות עליונים. כדי לקבל שפע זה, עליו להכין 'כלים' הראויים לקלוט אותו. כלים אלו הם תורה, תפילה ומעשים טובים, והם גם אלה שמעוררים את השפע העליון להשפיע לעולמנו. רבי זאב מז'טומיר שואל: "למה נקראים תלמידי חכמים 'בונים', על שם שעוסקים בבנייה של עולם (בבלי שבת קיד ע"א). היא השכינה הנקראת עולם... להכינה ולסעדה להיותה כלי מוכשר לקבל השפעה מעולמות עליונים. ואי אפשר כי אם בהיות קומה בנויה ומתוקנת בקישוט מידותיה".<sup>20</sup> השכינה היא ה'כלי' המעביר את השפע השמימי לעולמנו, ולשם כך יש להכינה באמצעות תיקון המידות. כך סבור גם רבי לוי יצחק:

דע כי בפעולתנו ובמעשנו הטובים אנו מעוררים המידות העליונים להשפיע שפע רב לכל העולמות העליונים ולכל המלאכים ולכל הנשמות ולכל היכלות עליונים. ואנו במעשינו הטובים ובקיום מצוותיו ובלמוד תורתו, אנו הגורמים שפע בכל העולמות... ובכח מדותינו הטובים אנו מעוררים המדות העליונים והעולמות... והשם יתברך ברוב רחמיו וברוב חסדיו לימד אותנו המדות הטובים שידבק בהן האדם.<sup>21</sup>

כמו בדברי רש"י דלעיל אודות השפעת האדם בתפילתו על ירידת הגשמים, כך גם רבי לוי יצחק מעמידנו על כוחו של האדם לעורר במעשיו הטובים את השפע שירד לעולמנו ממרום. יש לשים לב לכך שהמחבר קובע זאת כעובדה, בלי להסביר כיצד

18 רבי חיים מוולוז'ין, **נפש החיים**, בני ברק תשמ"ט, עמ' עה. רבי חיים מוולוז'ין היה 'מתנגד' ולא חסיד. הבאנו אותו כאן לצורך עיון בשאלת השפעת האדם על העולמות העליונים, נושא החורג מתחום המחשבה החסידית.

19 ראו: י' תשבי, "שפע והנהגה", **משנת הזוהר**, כרך א, ירושלים תש"ט, עמ' רסה-רע; ר' שיץ אופנהימר, "למהותו של הצדיק בחסידות, עיונים בתורת הצדיק של רבי אלימלך מליז'נסק", **מולד יח** (תש"ך-תשכ"א), עמ' 373; ג' נגאל, **משנת החסידות בכתבי רבי אלימלך מליז'נסק ובית מדרשו**, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים תשל"ב, עמ' 84-94.

20 **אור המאיר**, ח"ב, עמ' רנב.

21 **קדושת לוי, בראשית**, עמ' ב.

מתרחשת פעולת גומלין זו. את זה הוא מסביר בהמשך:

הכלל הוא שיש התעוררות דלתתא (= אשר למטה, בארץ) והתעוררות דלעילא (=אשר למעלה). דהיינו, שהבורא ברוך הוא מעורר להברואים לעשות רצונו. אבל הברואים אינם מתעוררים בעצמם מקודם, רק הבורא ברוך הוא ברוב חסדו מעורר להברואים... זה שהבורא ברוך הוא מעורר להברואים, לכאורה, איננו מובן מהיכן יש זכות זה להברואים להיות להם התעוררות דלעילא... אך הכלל הוא, כשאדם עושה איזה מצוה בחשק ובהתלהבות גדול, אזי מביא התפארות להבורא ברוך הוא, שהבורא ברוך הוא מתפאר עצמו בפני כל המלאכים באותו אדם האיך הוא מחבב מצוות הבורא ועושה בשמחה גדולה רצון הבורא ברוך הוא, ויש לו (=להקב"ה) התפארות מזה האדם.<sup>22</sup>

כלומר, הקב"ה מתגאה ומתכבד במעשיו של אותו אדם יציר כפיו. העובדה שהאדם גורם לכך שבפמליה של מעלה משבחים ומפארים את הבורא, היא זו שמעניקה לו את הזכות לעורר את השפע מלמטה. ומוסיף המחבר:

בעמדו להתפלל לפני מלך גדול... יחשוב בדעתו איך ימלא את לבבו לדבר דברים בטלים... הלא רגע אחד שדברתי מקודם לפני מלך גדול ונורא... ומזאת התפילה מגיע להבורא ברוך הוא תענוג הוא הגורם שפע בכל העולמות, כי הכל תלוי במעשה תחתונים על ידי תפילותינו... אף על פי שהוא מלך גדול, יקר בעיניו מאד דיבורנו, הן בעסק התורה הן בעסק התפילה.<sup>23</sup>

תפילתו של האדם גורמת נחת רוח ותענוג לבורא, עד כדי כך, שהכול תלוי במעשי התחתונים. מודגש ש"אף על פי שהוא מלך גדול, יקר בעיניו מאד דיבורינו".<sup>24</sup> נראה, שבבסיס הדברים עומד הרעיון ש'אין מלך בלא עם'. הקב"ה ברא את העולם כדי להיטיב לברואיו. נמצא, שלשם כך הוא כביכול, זקוק לברואיו. ואם בראויו עושים את רצונו, הרי הם גורמים בכך תענוג לבוראם וכך זוכים לשפע.

רבי לוי יצחק מעמידנו גם על אפשרות שהשפע השופע מלמעלה ירד ל'חיצונים', כלומר לקליפה ולמחוזות הטומאה. הנושא מוסבר יפה בכתבי השל"ה הקדוש (1558-1636):

והעניין, דע כי זה לעומת זה עשה א-לוהים, כמו שהאציל אצילות קדוש סוד האחדות הנקרא 'אדם העליון'... כן עשה אדם בליעל, שהוא כקוף בפני אדם,<sup>25</sup>

22 שם, עמ' כא.

23 שם, עמ' לג.

24 השוו לדברי רש"י בפרשת העקידה, שבה ה' אומר לאברהם: "בבקשה ממך, עמוד לי בניסיון זה, שלא יאמר, הראשונות לא היה בהם ממש" (בראשית כב, ב).

25 על פי בבלי בבא בתרא נח ע"א: "הכל בפני שרה כקוף בפני אדם. שרה בפני חוה כקוף בפני אדם.

והוא הנקרא 'עולם הקליפות'... סמאל ולילית, בר מינן... ואם תשאל, מנין יצאו הקליפות ומי נתן טהור מטמא,<sup>26</sup> כבר כתב הפרדס התשובה. כי האמת הוא, כי למעלה במקום האצילות אין דבר רע יורד מהשמים. כי למעלה הדברים דקים תכלית הדקות; אמנם בהתעבות הדברים וירידתם בסתר המדרגה הנצללות, הוכרח היות הדבר נפרד אוכל מתוך האוכל<sup>27</sup> ויתהווה שם פסולת.<sup>28</sup> (עולם האצילות הוא העולם העליון מבין ארבעת העולמות שברא ה'. בעולם זה הדברים דקים ביותר, היינו רוחניים. כאשר הם יורדים לעולמות הנמוכים יותר, הם מתעבים ומאבדים את הזוך שלהם).

זה לעומת זה עשה הא-לוהים. בקבלה ובחסידות מפותח הרעיון שלעומת עולם הקדושה, קיים גם עולם של טומאה, של רשע וקליפות. כשם שעולם הקדושה מקבל את כוחו מהבורא, כך גם עולם הטומאה, שהרי אין שום כוח בעולם שאיננו נובע מכוחו של הבורא. העולם העליון משפיע עלינו את שפעו באמצעות עשר ספירות, שהאחרונה שבהן היא ספירת 'מלכות' המזוהה עם השכינה, המעבירה אלינו את השפע הא-לוהי. אולם הצלחתה במשימה זו תלויה באדם. אם ינהג בדרך נכונה, יחזק את השכינה ואת יכולתה להעביר לעולמו שפע של טוב. אבל אם יעוות את מעשיו ויחטא, יחליש בזה את כוח השכינה ויפיל אותה לזרועות ה'חיצוניים' – לעולם הטומאה, האורב לה ומצפה להזדמנות לינוק את לשדה. לנושא זה כותב י' תשבי: "האדם אינו תכלית הבריאה בלבד, ושלטונו אינו מצומצם בתחומי העולם הזה, אלא גם שלמות העולמות העליונים – והאלוקים בכלל – תלויים בו. כשם שהפעולות הרצויות של האדם משפיעות לטובה בתחתונים ובעליונים, כך גם מעשיו הרעים מפריעים את שיווי המשקל ומביאים לידי הרע למעלה ולמטה".<sup>29</sup> וכך כותב רבי לוי יצחק: "הכלל: הקב"ה משפיע תמיד חסד על ישראל, וכדי שלא יקבלו ח"ו החיצונים מהחסד ההוא הנשפע מהבורא ברוך הוא על העולמות, לזה ישראל בהמצוות עושים פעולות שהבורא ברוך הוא ישפיע תמיד חסד על ישראל, ובל"א תעשה" (= כשאין עושים את הנדרש מהם) – פועלים שלא יקבלו ה'חיצונים' השפע".<sup>30</sup> מעשיו הטובים של האדם והימנעות ממעשים אסורים או עשיית מעשים שאינם טובים, משפיעים לטוב או למוטב, אם יכוון השפע לישראל או ירד על החיצונים (כלומר, במצוות עשה ישראל פועלים לשם השפעת חסד על עצמם, ובמצוות לא תעשה הם פועלים למניעת ירידת השפע לחיצונים).

חזה בפני אדם כקוף בפני אדם. אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם".

26 על פי איוב יד, ד: "מי יתן טהור מטמא". המחבר השתמש במליצה המקראית, אולם כוונתו לומר: כיצד יצאו הקליפות הטמאות מתוך דבר טהור.

27 על פי לשון בבלי שבת עד ע"א.

28 ישעיהו ב"ר אברהם הורוויץ, "בית ישראל", **שני לוחות הברית**, ח"א, ביוזעפאף שנת רבי ישעיה ז"ל (תרמ"ד), עמ' 28.

29 **תורת הרע והקליפה**, ירושלים תש"ך, עמ' צא.

30 **קדושת לוי, שמות**, עמ' מה.

רבי לוי יצחק מעמידנו על הדרך הנכונה להשפיע על כיוון ירידתו של השפע:

ולכל מה שרוצה להמשיך השפע יכול להמשיך (=לכל כיוון שרוצה האדם שיימשך השפע הא-לוהי) רק שישמור אדם מאד שלא יהיה מחשבתו בדברים גשמיים, כדי שלא יתלבש השפע ההוא ח"ו בחיצונים. והוא נודע לכן, שכל אחד מקבל לפי מדרגתו, אם הוא טוב אזי הוא מקבל השפע לטוב, ואם הוא איש רע – אזי השפע מתהפך לרעה ח"ו.<sup>31</sup>

לדעת המחבר, הדבר תלוי במחשבתו של האדם המשפיעה על כיוון ירידת השפע. המחשבה היא הממד הרוחני שבאדם, והיא חלק מהנפש הא-לוהית הנתועה בו. היא מסוגלת, אפוא, להתקשר לעולמות עליונים, משם היא נחצבה, ולהשפיע עליהם. אבל אם ישראל אינם מקפידים על מחשבתם ומעשיהם, אז הם פוגמים בהוויה כולה:

כשישראל ח"ו אינם ראויים וזוכים במעשיהם להוריד שפע לכל העולמות, ואז הבורא יתברך אינו משפיע – רק מחמת גודל חסדיו עם ברואיו, ועל זה ח"ו גם החיצונים יקבלו שפע (= כאשר ישראל אינם ראויים ואין להם זכויות להורדת השפע, אז הקב"ה משפיע רק בגלל גודל חסדיו ולא בגלל זכויות ישראל, ואז משפע זה נהנים גם החיצונים), „... כיון שאין שום זכות לפניו שישפיע מחמת זה הזכות (=אם אין ישראל עושים מעשים טובים שיגרמו להוריד להם שפע), ונמצא הכל שווין בזה לקבל שפע... אבל כשישראל זוכין בגודל מעשיהם הטובים... ובא השפע לכל העולמות, ואז הבורא ברוך הוא, כביכול שוקל: לעושי רצונו, אלו ישראל עם קדושו – ישפיע, ולאילו שאינם עושים רצונו – לא ישפיע, כיון שיש לפניו זכות ישראל.<sup>32</sup>

המחבר מבהיר את ההבדל בין מצב שבו ישראל עושים את רצונו, לבין מציאות הפוכה. לעם ישראל יש יתרון רק כאשר הם הולכים בדרך הנכונה. אבל אם יעוותו את אורחותיהם, יאבדו את זכויות היתר, ומכאן ואילך הם יהיו שווים לכל הברואים, הזוכים בשפע מחסדי הבורא:

הכלל הוא כי הבורא ברוך הוא משפיע תמיד לכל העולמות. והבורא ברוך הוא חפץ שיהיה לו מקבל להשפע שרוצה להשפיע תמיד, כי כביכול יש תענוג להשם יתברך מה שמקבלים מאתו השפע. ואם אין אנו מקבלים ח"ו השפע מאתו, כביכול יש לו צער מזה, ו[בשל כך] נותן השפעתו לחיצונים.<sup>33</sup>

מוטעם, אפוא, שמעשי ישראל משפיעים לא רק על עולמנו, אלא גם על הבורא עצמו.

31 ר' לוי יצחק מברדיטשוב, **דרשה לראש השנה**, עמ' קי.

32 **קדושת לוי, שמות**, עמ' סה.

33 **דרשה לראש השנה**, עמ' קיא.

לבוא נגרם תענוג ממתן השפע לעם ישראל, וכן נגרם לו צער אם אינו יכול להוריד להם שפע.

## עבודה צורך גבוה

בספרות חז"ל, בזוהר ובחסידות, עולה הרעיון שעם ישראל יכול במעשיו לחזק או חלילה להחליש כוח של מעלה. מצאנו בדברי חז"ל:

"וילכו בלא כח לפני רודף" (איכה א, ו). רבי יהודה ב"ר סימון בשם רבי לוי ב"ר טרפון: בזמן שישראל עושין רצונו של הקב"ה, מוסיפין כח בגבורה של מעלה. כמאן דאת אמר, "ועתה יגדל נא כח ה'" (במדבר יד, יז). ובזמן שאין עושין רצונו של הקב"ה, כביכול מתישין כח גדול של מעלן, והולכים גם הם בלא כח לפני רודף.<sup>34</sup>

המדרש מציג יחסי גומלין בין ישראל לאביהם שבשמים. באמצעות קיום המצוות יכול עם ישראל להוסיף כוח בגבורה של מעלה, בעוד שההימנעות מעשייתן גורמת להתשתה.<sup>35</sup> גם בחסידות מצינו הסבר שלפיו האדם במעשיו מחזק או מחליש כוח של מעלה. רבי אברהם יהושע העשיל מאפטא (1755-1825):

כשהאדם מגביה את לבו ומוחו לעבודת הש"י, אז מעלה כל המלאכים לרום שמים העליונים ומשפיע להם חיות הקודש. ובאם לאו – ח"ו אז "ויורדים בו", יש להם ירידה על ידו; כמחז"ל "מתישין כוח של מעלה"<sup>36</sup> ח"ו. גם זאת צריך האדם להיות תמיד מחשבתו איך שכל הכוחות כולם, העליונים כולם כאחד, תלויים במעשה האדם, הן להעלותם או להיפך ח"ו.<sup>37</sup>

המחשבה שכל מעשה יכול לחזק או חלילה להחליש כוח של מעלה, צריכה להיות בלב כל אדם בהתמדה.<sup>38</sup> בדרך זו נוקט גם רבי לוי יצחק:

כי כל מה שמקדשין יותר, רואין שעדין לא התחילו כלל לקדש ולעבוד אותו

34 איכה רבה א, לג.

35 מ' אידל, **קבלה, היבטים חדשים**, ירושלים ותל אביב תשנ"ג, עמ' 174-175, מסביר שהחטא נתפס כמחליש את הכוח האלוקי, והערכיות הנובעת מקיום המצוות מוסיפה לכוח האלוקי. וכן שאפשר להניח של"גבורה" ניתן כוח שכבר קיים בעולם העליון באורח בלתי תלוי בצדיקים.

36 על פי בבלי סנהדרין סז ע"ב: "למה נקרא שמן כשפים - שמכחישין פמליא של מעלה".

37 **אוהב ישראל**, בני ברק תשנ"ו, עמ' לא.

38 ראו עוד ר' מרגולין, **הדת הפנימית - פנומנולוגיה של חיי הדת הפנימיים והשתקפותם במקורות**

**היהדות מן המקרא עד החסידות**, אוניברסיטת בר אילן רמת גן תשע"ב, עמ' 106.

יתברך. או יבואר על דרך מה שאמרו חז"ל: ישראל מוסיפין כח בפמליה של מעלה. וכל מה שישראל מקדשין עצמן יותר, בזה הם מוסיפים כוח וקדושה למעלה. וזהו קדושתו למעלה מקדושתכם. היינו, שעל ידי קדושתכם מתעלה ומתרוממת קדושתו למעלה למעלה.<sup>39</sup>

הנחת היסוד של המחבר היא שהדרך לאינסוף היא אינסופית. ככל שאדם מקדש את עצמו, הוא עדין רחוק מהקדושה הרצויה, והוא חייב להמשיך ולהעפיל מעלה. עם זאת, כל תוספת קדושה שהוא משיג מוסיפה קדושה למעלה. נראה שכך עלה ברצון הבורא, שיהיו העולמות נזקקים זה לזה, וישפיעו זה על זה. האדם נברא גוף מן התחתונים ונשמה החצובה מעולמות עליונים. בכך הוא גורם ממצע בין העולמות, ומעשיו משפיעים על שני העולמות. וכך גם בדבריו:

וצריך האדם כשעומד להתפלל לפני הבורא ברוך הוא כל תפילות יח' או שאר דברי תחנונים, צריך להתפלל רק שיהיה להבורא ברוך הוא תענוג מזה... שיהיה המעשה של אדם רק כדי שיהיה להבורא תענוג מזה. וזה ידוע כשאדם מתפלל בשבילו, אז נקרא מקבל... אבל כשאדם מתפלל רק שיהיה להבורא ברוך הוא תענוג מזה, נקרא משפיע, שהוא משפיע כביכול בהבורא ברוך הוא.<sup>40</sup>

המחבר הדגיש כבר לעיל שהתפילה שלנו, תפילת שמונה עשרה, בנויה על פי הצרכים שלנו ולא על פי צורכי השכינה. אולם כאן הוא מוסיף שגם אם התפילה היא עבורנו, היא צריכה להיעשות באופן שתגרום קורת רוח לבורא.<sup>41</sup>

השואל ישאל, איך ייתכן שהעולמות העליונים זקוקים לאדם לצורך השלמתם?<sup>42</sup> נראה לנו שהרעיון של עבודה צורך גבוה, יסודו בטיב העולם שרצה הקב"ה לברוא. האדם נברא גוף גשמי, אבל נשמתו חצובה מכיסא הכבוד. הקב"ה שברא את האדם בצלמו, רצה לעשות אותו שותף בניהול העולם, כפי שכתוב בפרשת הבריאה "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה" (בראשית א, כח), כפי שכתב משורר התהלים "ותחסרהו מעט מא-לוהים... תמשילהו במעשה ידיך" (תהלים ח, ו), וכמו שנאמר "תנו עוז לא-לוהים" (תהלים סח, לה). פרט לכך, הקב"ה ברא את העולם כדי לפרסם את מלכותו, כפי

39 קדושת לוי, שמות, עמ' מ.

40 קדושת לוי, במדבר, עמ' פד.

41 לנושא זה ראו עוד י' אביבי, "הסטוריה צורך גבוה", בתוך: מ' בר אשר (עורך), ספר היובל למרדכי ברויאר, ב, ירושלים תשנ"ב, עמ' 709-771. י' נבו, "עבודה צורך גבוה בחסידות כמכשיר אמוני חינוכי", מים מדליו 27 (תשע"ו), עמ' 51-76.

42 ר' שץ אופנהימר, החסידות כמיסטיקה, עמ' 126, מציינת ש"אף פעם לא הוסבר בקבלה באופן בהיר, כיצד אפשר הדבר, שמחשבתו של האדם עושה רושם למעלה ומשפיעה על התהליכים שבעולם האלוקי. המגיד הוא שניסה לראשונה, מתוך העמדה האימננטיסטית, לזהות את התהליכים הפסיכולוגיים עם התהליכים התיאוסופיים".

שכותב הנביא "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו" (ישעיהו מג, כא).<sup>43</sup> מכיוון שאין מלך בלא עם, הרי שהקב"ה כביכול זקוק לאדם לצורך מימוש מלכותו.

## התאינות

הקבלה והחסידות נתנו דעתן למושגים 'יש' ו'אין'. ה'אין' הוא אינסוף בורא עולם, נסתר ונעלם בבחינת 'אין'. אולם לאמיתו של דבר הוא ה'יש' האמיתי, המציאות האמיתית, בורא הכול ומחיה הכול, בעוד שהעולם שהוא ה'יש' הגשמי, הוא רק בבואה של המציאות הא-לוהית. כלומר עולמנו זה הוא למעשה ה'אין'.<sup>44</sup> בין שני קטבים אלה על האדם לנתב את דרכו. כדי לגלות את ה'אין' האמיתי, הוא האינסוף ברוך הוא, על האדם להתאיין בעצמו. לשאוף להיות ל'אין' ולבטל את מציאותו. כי רק בביטול אישיותו העצמאית ודבקותו באינסוף ברוך הוא, הוא יוכל להתקרב אליו ולגלותו. כל עוד האדם חושב את עצמו ל'יש', הוא שרוי בתודעת עצמו ויוצר סביבו חומות המונעות ממנו להתקרב אל בוראו.<sup>45</sup>

נושא זה מעסיק גם את הגותו של רבי לוי יצחק מברדיטשוב:<sup>46</sup> "ואמיתי יהיה ישראל במדריגה למעלה מן המלאכים, כשיהיה ישראל במדריגת 'אין', ואז יהיה כל הדברים במדריגת 'אין', הן דומם הן צומח הן חי מדבר, אז יבוא משיח צדקנו... שיהיה המדריגות 'אין' מחמת 'אדם אין לעבוד את האדמה', דהיינו שהאדם הוא במדריגת 'אין'". המחבר סבור שהתאינותו של אדם כלפי בוראו מעמידה אותו בדרגה למעלה מהמלאכים, והוא מעלה איתו את העולם כולו, וזהו מה שמקרב את הגאולה. ה"אני" הפרטי של האדם יוצר חומות הסוגרות סביבו ומקים חיץ בינו לבין בוראו. הסרת חומות אלו פותחת בפניו ערוצי התעלות שאין להן גבול. היבט נוסף מציג המחבר בנידון:

רק העיקר צריכין תמיד להסתכל על השורש שלהם, שלא יפרדו מהאי"ן חלילה, ויהיה האי"ן שופע עליהם תמיד, כי הוא מקור הברכות, מבוע שלא פסק לעלמין

43 על דוגמאות מחז"ל שלפיהן הקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים, ראו 'נבו, עבודה צורך גבוה בחסידות כמכשיר אמוני חינוכי, עמ' 61.

44 הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ), ביאור תניא, שער היחוד והאמונה, ירושלים תשנ"ג, עמ' 47, כותב: "אילו יכול היה האדם להשתחרר מן ההגבלה של תפיסת הדברים דרך החומר, היה רואה עולם אחר לגמרי. עולם שקוף שבו החומר הוא אין ואפס כלפי היש האמיתי, שהוא דבר ה' הפועל בכל המציאות".  
45 לנושא זה ראו ר' אליאור, "בין ה'יש' ל'אין" - עיון בתורת הצדיק של רבי יעקב יצחק החוזה מלובלין", צדיקים ואנשי מעשה - מחקרים בחסידות פולין (עורכים ר' אליאור ואחרים), ירושלים תשנ"ד, עמ' 218-167.  
167 מ' פייקאד, "ביטול ממציות אצל תלמידי המגיד ממזריטש ואילך", בין אידיאלוגיה למציאות, ירושלים תשנ"ד, עמ' 104-149. 'נבו, "אדם מול בוראו במשנת רבי אהרן מקארלין", הגות בחסידות, עמ' 104-105.

46 קדושת לוי, בראשית, עמ' ד.



כלומר, אל לו לאדם להתרחק מהאי"ן שהוא הבורא, הוא האי"ן סוף) ובחינה זו היא סוד "והחיות רצוא ושוב", שהחיות צריך תמיד להיות בחינות 'רצוא' שהוא ההילוך לאי"ן והסתכלות בו, שיהיה האי"ן נגד השורש, וצריך להיות בחינות ו'שב' למקומם ל'יש' שלהם.<sup>47</sup>

המחבר משלב ב'יש' וב'אי"ן' שני מושגים חדשים: "רצוא ושוב". הכוונה לשאיפה האנושית להתעלות ולהגביה בדרך ההתקרבות אל ה'. אולם בהיות האדם יצור אנושי, מן הנמנע שיישאר באופן מתמיד ברמה הגבוהה שאליה הגיע, והוא חייב ליפול. אמנם ממצב הירידה הוא שוב ינסה להעפיל אל על, וחוזר חלילה. המחבר מעמידנו על מציאות זו של "רצוא ושוב", המורה לאדם להתבונן בהתמדה ב'אי"ן הנכסף ולשאוף להתקרב אליו ללא הרף. אם יעשה כך, גם אם ייפול אל ה'יש' הגשמי, לא יאבד את הקשר אל ה'אי"ן ויוכל לשוב ולעלות. הבחנה נוספת שמורה עם המחבר:

על ידי אהבה הוא ב'אי"ן לגמרי שאינו כלום. והנה באהבה עצמה העובד באהבה מחמת שכר, הוא גם כן 'יש' שעובד עבור עצמו. והעובד לעשות נחת רוח להשי"ת אינו חושב עצמו, הוא אינו כלום, זה הוא ב'אי"ן לגמרי.<sup>48</sup>

האהבה היא המפתח להתעלות. אולם אם האדם ייתפס לאהבת עצמו, הרי הוא גודר את עצמו בגבולות ישותו העצמית, ויוצר חיץ בינו לבין בוראו. מה שאין כן אם אהבתו נתונה ליוצרו, ומגמתו היא לעשות לו נחת רוח תוך ביטול עצמו, הרי בכך הוא מקרב את עצמו אל ה'אי"ן, הוא האינסוף ברוך הוא. מן הראוי לציין שביטול עצמו והפיכת עצמו ל'אי"ן, אינה כרוכה בזלזול בעצמו ובמחיקת אישיותו, שהרי ההתאיינות זקוקה לרמה אישית גבוהה. מדובר, אפוא, בביטול עצמו כערך לעצמו, בביטול עצמו כלפי הקב"ה. רק מי שמכיר בערכו ויודע את מעלתו, יכול להגיע לדרגה של ביטול עצמו כלפי בוראו.

## כעין חתימה

רבי לוי יצחק מברדיטשוב עוסק בנושאים הנידונים גם בהגותם של כותבים אחרים מבני דורו, אולם יש לו חידושים והבהרות שאין אצל אחרים. מוטעם שהקב"ה מצד אחד רחוק ומצד שני קרוב. הוא רחוק מבחינה זו שאינו בר-תפיסה ואינו בר-השגה. אולם הוא גם קרוב בהיותו ממלא כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה. ר' לוי יצחק שואל שאלה שבני דורו לא נזקקו לה: מנין יש לאדם הזכות לעורר את השפע העליון? לדבריו, בקיום המצוות האדם מפאר את הקב"ה בפני המלאכים, שהנה הוא ברא עולם שברואיו עושים את רצונו בנפש חפצה. גרימת נחת רוח לקב"ה, היכול להתפאר בפני המלאכים על עולמו שברא, היא זו שמעניקה לאדם את הזכות לעורר את השפע.

47 קדושת לוי, שמות, עמ' נז.

48 קדושת לוי, בראשית, עמ' ז.

זה לעומת זה עשה הא-לוהים. כשם שברא עולם שיש בו טוב וקדושה, כך נברא גם עולם של תוהו וקליפות – ממלכת הרע. באופן עקרוני שתי יצירות אלו שוות לפני בוראן וזכאיות לקבל את שפע טובו. העברת השפע לכיוון עולם הקדושה תלויה במעשי בני האדם. במעשיו הטובים הוא יתעל את השפע לעולם הטוב. אבל אם לא יקפיד על מעשים טובים ומידות טובות, ירד השפע לחיצונים. במקרה כזה יהיו עולם הקדושה ומחוזות הטומאה שווים בזכויותיהם לקבל את השפע השופע מחסדי הבורא.

גדולי החסידות הטעימו והדגישו שאל לו לאדם להתפלל עבור צרכיו האישיים, כי אם עבור צרכי השכינה. כאשר ימולאו צרכיה, ממילא ימולאו גם צרכי המתפלל. המחבר תמה על קביעה זו, שהרי בתפילת שמונה עשרה אנו מתפללים עבור צרכי עצמנו ולא עבור השכינה. תשובתו משלבת את שתי התפילות זו בזו. אם אנחנו מתפללים בכוונה לגרום קורת רוח ליוצרנו, הרי בכך אנו משלבים את התפילה למען עצמנו עם התפילה עבור צרכי השכינה. המחבר קושר את מושגי ה'יש' וה'אין' למושגי ה'רצוא ושוב'. אין אדם יכול להתמיד בהימצאותו במצבי התעלות. לכל עלייה יש נפילה, ומתוך הנפילה משתדל האדם להעפיל מחדש אל רום מעלתו. במעברים בין ה'רצוא' וה'שוב' יש עליות וירידות. אבל אם אדם שם לנגד עיניו את שאיפתו להתקרב אל האינסוף ברוך הוא ומתמיד בכך, הוא שומר על הקשר ועל הקרבה אל בוראו, גם אם נפל והתרחק.

האדם אמור לבטל את עצמו בפני הבורא ולעשות ככל יכולתו כדי להתקרב אליו. והיה אם יקפיד על כך ויתמיד בכך, יזכה הוא ועמו העולם כולו לשפע השופע ממרום.

## ביבליוגרפיה

### מקורות

רבי אהרן מקארלין, **בית אהרן**, ירושלים תשס"ו

רבי אלימלך מליז'נסק, **נועם אלימלך**, ירושלים תש"ך

רבי זאב מז'יטומיר, **אור המאיר**, ח"א, ירושלים תש"ס

רבי חיים מוולוז'ין, **נפש החיים**, בני ברק תשמ"ט

רבי ישעיהו ב"ר אברהם הורוויץ, **שני לוחות הברית**, ח"א, ביזעפאף תרמ"ד

רבי ישראל מאפטא, **אוהב ישראל**, בני ברק תשנ"ו

רבי לוי יצחק מברדיטשוב, **קדושת לוי על התורה השלם**, ירושלים תשל"ד

## מחקרים

אביבי י', "היסטוריה צורך גבוה", מ' בר אשר (עורך), **ספר היובל למרדכי ברויאר**, ב, ירושלים תשנ"ב, עמ' 709-771

אידל מ', **קבלה - היבטים חדשים**, ירושלים ותל אביב תשנ"ג

אלטיין י"ל, **חסידות מבוארת - פירוש למאמרי אדמו"ר הזקן בעל התניא והשו"ע**, כרך מועדים, ח"ב, ניו יורק 2004

אליאור ר', "בין הישי' לאין' – עיון בתורת הצדיק של רבי יעקב יצחק החוזה מלובלין", **צדיקים ואנשי מעשה - מחקרים בחסידות פולין** (עורכים ר' אליאור ואחרים), ירושלים תשנ"ד, עמ' 167-218

זק ב', **בשערי הקבלה של רבי משה קורדוביורו**, ירושלים תשנ"ב

יעקבסון י', **תורתה של החסידות**, משרד הביטחון 1985

מרגולין י', **מקדש אדם**, ירושלים תשס"ה

הנ"ל, **הדת הפנימית - פנומנולוגיה של חיי הדת הפנימיים והשתקפותם במקורות היהדות מן המקרא עד החסידות**, אוניברסיטת בר אילן רמת גן תשע"ב

נבו י', **הגות בחסידות**, ירושלים תשע"ג

הנ"ל, "הטבע השבת וישראל ויחסי הגומלין שביניהם בספר 'שפת אמת'", **שנתון שאנן** כ (תשע"ה), עמ' 128-130

הנ"ל, "עבודה צורך גבוה בחסידות כמכשיר אמוני חינוכי", **מים מדליו** 27 (תשע"ו), עמ' 51-76

נגאל ג', **משנת החסידות - רבי אלימלך מליז'נסק ובית מדרשו**, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשל"ב

פייקאד' מ', "ביטול ממציאות אצל תלמידי המגיד ממזריטש ואילך", **בין אידיאולוגיה למציאות**, ירושלים תשנ"ד, עמ' 104-149

קויפמן צ', **בכל דרכיך דעהו**, רמת גן תשס"ט

רז ש', **אוהב ואהוב - רבי לוי יצחק מברדיטשוב**, ירושלים 2008.

שץ אופנהימר ר', "למהותו של הצדיק בחסידות – עיונים בתורת הצדיק של רבי אלימלך מליז'נסק", **מולד** יח (תש"ך-תשכ"א), עמ' 365-378

תשבי י', **תורת הרע והקליפה**, ירושלים תש"ך

הנ"ל, "שפע והנהגה", **משנת הזוהר**, כרך א, ירושלים תש"ט, עמ' רסה-רע